

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ **ERSA**

ΜΕΛΟΣ ΤΗΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ
ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ (RSAI, ERSA)

“Οικονομική Κρίση και Πολιτικές Ανάπτυξης και Συνοχής”

10ο Τακτικό Επιστημονικό Συνέδριο ,
Θεσσαλονίκη, 1 – 2 Ιουνίου 2012

Συνδιοργάνωση

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης:

Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Ανάπτυξης, Τμήμα Οικονομικών Επιστημών
Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Τοπικές Οπτικές της «Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης»: μια Διαχρονική Προσέγγιση των Δημόσιων Πρακτικών στον Έβρο, 1990-2009

Δημήτρης Γκιντίδης, Κοινωνικός Ανθρωπολόγος, Δρ. Πανεπιστημίου Μακεδονίας, E-mail: gkintidis@yahoo.fr

1. Εισαγωγή

Η παρούσα ανακοίνωση βασίζεται σε έρευνα πεδίου που πραγματοποιήθηκε στο νομό Έβρου και αφορά στις δημόσιες πρακτικές των τοπικών πολιτικών ελίτ. Στόχος της ανακοίνωσης είναι να παρατεθούν οι αλλαγές που έλαβαν χώρα στη δημόσια σφαίρα αλλά και στο πεδίο της πολιτικής διαχείρισης κατά την περίοδο 1990-2009, μέσα από ανταγωνισμούς διαφορετικών δικτύων ελίτ, συγκρότηση νέων μορφών πολιτικού-τεχνοκρατικού κεφαλαίου, ιδεολογικές αντιπαραθέσεις και ανακατανομή εξουσιών. Σε μεγάλο βαθμό, αυτές οι αλλαγές παραπέμπουν στη δυναμική εξέλιξη της σχέσης ελληνικού κράτους και Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς και στον αντίκτυπο του πολιτικού-οικονομικού οράματος της «Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης». Ταυτόχρονα, αυτή η αλληλεπίδραση εθνικών και ευρωπαϊκών πολιτικών είχε άμεση αναφορά και σε ζητήματα εξωτερικής πολιτικής, όπως οι σχέσεις μεταξύ Ευρωπαϊκής Ένωσης και Τουρκίας και οι νέες αντιλήψεις περί εξωστρέφειας του ελληνικού καπιταλισμού στα Βαλκάνια από τη δεκαετία του 1990. Σε αυτήν την ανακοίνωση θα επιχειρηθεί να αναδειχθεί αυτή η τοπική διάσταση των πολιτικών της «Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης» και η συνάρθρωσή της με τον ελληνικό εθνικισμό.

2. Ο Ανταγωνιστικός Εθνικισμός της Μεταπολίτευσης και οι Πρώτες

Προσλήψεις των Ευρωπαϊκών Πολιτικών

Ο Έβρος και η ευρύτερη περιοχή της Θράκης φέρουν κάποια ιδιαίτερα στοιχεία που καθόρισαν τους όρους ενσωμάτωσής τους στην Ελλάδα, από το 1923, καθώς και τη σχέση του τοπικού πληθυσμού με το κεντρικό ελληνικό κράτος. Η πολυεθνική πραγματικότητα της ευρύτερης περιοχής, όσο και η γεωγραφική εγγύτητα με τη Βουλγαρία και την Τουρκία, κατέστησαν τον Έβρο μια περιοχή συνοριακή, η οποία βίωνε με άμεσο τρόπο τον αντίκτυπο αντικρουόμενων εθνικών πολιτικών, ειδικά μετά το 1974 και τη ριζική επιδείνωση των ελληνοτουρκικών σχέσεων. Οικονομικά, αυτή η συνοριακή θέση μεταφραζόταν με όρους απομόνωσης και υποανάπτυξης, ενώ στην πορεία των χρόνων ο Έβρος είχε μετατραπεί σε μια «στρατιωτικοποιημένη» περιοχή (Kolodny, 1982, Ακαδημία Αθηνών, 1994, Dalègre, 1997). Οι προοπτικές οικονομικής ανάπτυξης στηρίζονταν σε μεγάλο βαθμό σε κρατικές πολιτικές ενίσχυσης, οι οποίες μάλιστα συχνά προσλαμβάνονταν ως μέρος μιας ευρύτερης προσπάθειας «θωράκισης» της περιοχής.

Αυτές οι συνθήκες αποτελούσαν ένα συγκεκριμένο πλαίσιο για την τοπική πολιτική και την άρθρωση δημοσίων λόγων. Στη μεταπολιτευτική περίοδο, η τοπική δημόσια σφαίρα κυριαρχούταν από τις αναπαραστάσεις ενός μαχητικού αντιτουρκικού εθνικισμού, με έντονες διεκδικήσεις αναπτυξιακού χαρακτήρα έναντι του κεντρικού κράτους. Η χρήση μεταφορών και εικόνων όπως «θωράκιση», «Ακρίτες» ή «Θερμοπύλες» απέδιδαν την ιδιαίτερη λειτουργία του εθνικισμού ως ενός «τοπικού φαινομένου» που αντανάκλασε τη συμβολικά και υλικά ελλιπή σχέση του τοπικού πληθυσμού με το εθνικό κέντρο (Τσιμπιρίδου, 1995).

Ο ανταγωνιστικός αντιτουρκικός εθνικισμός –ο οποίος εξάλλου ήταν σύμφωνος με την τότε ελληνική εξωτερική πολιτική– αποτέλεσε και το πλαίσιο μέσα στο οποίο διαπραγματεύτηκαν οι τοπικές πολιτικές ελίτ την είσοδο της Ελλάδας στην τότε Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα. Στο βαθμό που η παραμονή της Ελλάδας εντός της Ε.Ο.Κ. καθιερώθηκε σταδιακά ως μια πλειοψηφική επιλογή μεταξύ των εθνικών πολιτικών κομμάτων, οι δημόσιες πρακτικές στον Έβρο προσαρμόστηκαν σε αυτή τη διαμορφούμενη νέα πολιτική, θεσμική και οικονομική πραγματικότητα.

Η δεκαετία του 1980 αποτέλεσε μια περίοδο κατά την οποία στο χώρο του Έβρου και της Θράκης –μιλώντας πάντα για τους πλειονοτικούς πληθυσμούς– γενικεύθηκαν οι δημόσιοι λόγοι και πρακτικές ενός «αγωνιστικού τοπικισμού» (Παπαταξιάρχης, 2006), ο οποίος κατευθυνόταν εναντίον της αδιαφορίας του κεντρικού «αθηνοκεντρικού» κράτους σε συνδυασμό με την καταγγελία της Τουρκίας (Κηπουρός 1989, 1994, Χαραλαμπίδης, 1997). Κατ' επέκταση, οι τοπικές πολιτικές ελίτ και οι ενδιαφερόμενοι οικονομολόγοι ενσωμάτωσαν ως αιτήματα τους κοινοτικούς πόρους, από τα Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα στα Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης (Κηπουρός, 1994, Ακαδημία Αθηνών, 1994). Παράλληλα, η Ε.Ο.Κ. αντιμετώπιζονταν ως ένα διεθνές βήμα και ένα κατάλληλο θεσμικό περιβάλλον για την καταγγελία και τη συνακόλουθη αποτροπή της τουρκικής επεκτατικότητας. Στις αρχές της δεκαετίας του 1990, η όξυνση των βαλκανικών εθνικισμών αλλά και οι φιλοδοξίες για επέκταση του ελληνικού κεφαλαίου προς Βορρά αλληλοτροφοδοούνταν με την αναπαράσταση της «ευρωπαϊκής» Ελλάδας και Θράκης. Σε δημόσιες εκδηλώσεις επιδεικτικού πατριωτισμού, η περιοχή παρουσιάζονταν ως «η ασπίδα και το δόρυ της χριστιανικής Ευρώπης» (Πρακτικά Α' Παγκοσμίου Συνεδρίου Θρακών, 1994) και πάνω σε αυτή τη βάση αιτιολογούνταν οι διεκδικήσεις περί προνομιακής οικονομικής ενίσχυσης.

3. Νέα Κεφάλαια, Νέες Πρακτικές

Η δεκαετία του 1990 σήμανε τον ολοένα και μεγαλύτερο αντίκτυπο των ευρωπαϊκών πολιτικών και χρηματοδοτικών πλαισίων εντός της ελληνικής κοινωνίας και δη στο πεδίο των αναπτυξιακών περιφερειακών πολιτικών (Ανδρικοπούλου, 1994). Η εθνική διαχείριση και κατανομή των ευρωπαϊκών πόρων συνδέθηκε με αλλαγές στη δομή της

τοπικής αυτοδιοίκησης και τη δημιουργία νέων δομών απορρόφησης αυτών των πόρων και εφαρμογής των απαιτούμενων αναπτυξιακών πολιτικών. Τέτοιες νέες δομές αποτέλεσαν οι αναπτυξιακές εταιρείες (Paraskevorou, 2001), θεσμοί τους οποίους κατά διαχειρίζονταν οι διάφορες βαθμίδες τοπικής αυτοδιοίκησης με συμμετοχή κοινωνικών φορέων και ιδιωτών.

Σε συνομιλίες με πολιτικά και επαγγελματικά στελέχη της τοπικής αυτοδιοίκησης στον Έβρο επισημάνθηκε η νέα πραγματικότητα που επέφεραν οι ευρωπαϊκές χρηματοδοτικές πολιτικές και η τοπική πρόσληψη της «Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης» με καταρχάς υλικούς όρους. Ταυτόχρονα, το πλαίσιο δράσης για τις τοπικές πολιτικές ελίτ συνεπάγονταν μεταξύ άλλων και μια σειρά νέων τεχνοκρατικών μεθόδων προκειμένου ο κάθε πολιτικός και κατ' επέκταση η κάθε επί μέρους περιοχή να επωφελείται από τους όποιους διαθέσιμους ευρωπαϊκούς πόρους ή, όπως επικράτησαν να λέγονται, τα «ευρωπαϊκά προγράμματα». Μέσα στο πλαίσιο τοπικών ανταγωνισμών για την πρόσβαση σε αυτούς τους πόρους (π.χ. μεταξύ των αναπτυξιακών εταιρειών του βορείου και του νοτίου Έβρου), φάνηκε να συγκροτείται ένα νέο γνωσιακό κεφάλαιο που λειτουργούσε με τεχνοκρατικούς όρους («ευρωγνωσία»), για την ανακατανομή εξουσιών στην τοπική δημόσια σφαίρα (για τη γενικότερη ανάδυση τέτοιων νέων κοινωνικών πόρων στην Ευρώπη βλ. Baisnée & Pasquier, 2007).

4. Ένα Νέο Επίσημο Εθνικιστικό Αφήγημα

Αυτές οι νέες συνθήκες δημόσιας δράσης είχαν άμεση αναφορά και στο ζήτημα των ελληνοτουρκικών σχέσεων. Από τα τέλη της δεκαετίας του 1990, η εκσυγχρονιστική ελληνική κυβέρνηση προώθησε την πολιτική της ελληνοτουρκικής προσέγγισης, σε συνάρτηση με τη γενικότερη προσέγγιση Ε.Ε.-Τουρκίας. Αυτή η προσέγγιση απέδιδε τη γενικότερη μεταστροφή του ελληνικού κράτους και του ελληνικού κεφαλαίου έναντι της Τουρκίας, καθώς και το πέρασμα από τη λογική ενός «παιχνιδιού μηδενικού αθροίσματος» (Tsarouhas, 2009) σε πολιτικές ανοιχτών οικονομικών συνόρων και επωφελούς συνεργασίας.

Σε τοπικό επίπεδο, η νέα ελληνοτουρκική προσέγγιση προσλήφθηκε καταρχάς ως μια πολιτική προερχόμενη από το εθνικό κέντρο και η αναπαραγωγή των αντίστοιχων δημόσιων λόγων προέκυψε στη βάση κομματικών ιεραρχιών, αρχικά μέσα στα πλαίσια του τοπικού ΠΑ.ΣΟ.Κ. Οι φορείς του κεντρικού κράτους και του επιχειρηματικού κόσμου έκαναν σαφή τη νέα πραγματικότητα σε διάφορες περιστάσεις, μεταξύ των οποίων και σε συγκεκριμένες δημόσιες εκδηλώσεις επιδεικτικού πατριωτισμού (Πρακτικά Δ' Παγκοσμίου Συνεδρίου Θρακών 1999). Μάλιστα, η Θράκη και ο Έβρος καλούταν πλέον να γίνουν περιοχές «ανταγωνιστικές» και «εξωστρεφείς», σε συμφωνία με τη γενικότερη νεοφιλελεύθερη διαχειριστική στροφή και σε αντίθεση με την παλιότερη παρεμβατική πολιτική της «οικονομικής θωράκισης». Σε μεγάλο βαθμό, αυτός

ο νέος κυρίαρχος λόγος σημασιοδοτήθηκε τοπικά ως απόρροια της σχέσης Ελλάδας και Ευρωπαϊκής Ένωσης. Χαρακτηριστικά, οι ευρωπαϊκές πρωτοβουλίες διασυνοριακής συνεργασίας INTERREG λειτούργησαν ως πρακτικές εκφάνσεις αυτών των υπερτοπικών πολιτικών. Αν και το ελληνοτουρκικό INTERREG δεν πραγματοποιήθηκε ποτέ, είχε δημιουργήσει παρόλα αυτά μια σειρά προσδοκιών μεταξύ των τοπικών πολιτικών ελίτ. Σε αυτό το πλαίσιο, από τα τέλη της δεκαετίας του 1990 άρχισαν να δημιουργούνται από διάφορους αιρετούς της τοπικής αυτοδιοίκησης δίκτυα διασυνοριακής συνεργασίας με φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης της Τουρκίας και Βουλγαρίας, ακριβώς στη βάση επιδίωξης ευρωπαϊκών διασυνοριακών προγραμμάτων.

Οι τοπικοί «εκσυγχρονιστές» αποτέλεσαν πρωτοπόρους αυτών των πολιτικών και των αντίστοιχων τυποποιημένων λόγων περί ελληνοτουρκικής προσέγγισης και «Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης». Ωστόσο, στην πορεία του χρόνου, τέτοιες πρακτικές διαχύθηκαν και εξελίχθηκαν σε ένα κοινό τόπο για τους συμμετέχοντες στη δημόσια σφαίρα. Την ίδια στιγμή, αυτές οι νέες δημόσιες πρακτικές ερχόταν σε άμεση αντίθεση με το πρόσφατο παρελθόν των μαχητικών αντιτουρκικών ρητορειών. Αυτή την αντίφαση αναδείκνυαν τα λιγιστά και περιθωριοποιημένα δίκτυα που είχαν σταθερά αρνητική στάση απέναντι στην ελληνοτουρκική προσέγγιση.

5. Πέρα από τη Ρητορική της Προσέγγισης: «Ιδιωτικές» Αναπαραστάσεις και η Αυτοσυντήρηση του Κράτους

Στον αντίποδα του επίσημου λόγου, η εθνογραφική έρευνα στον Έβρο κατά την περίοδο 2006-2009 κατέγραψε μεταξύ των τοπικών πολιτικών ελίτ αποκλίνουσες αναπαραστάσεις. Οι δημόσιες πρακτικές υπέρ της ελληνοτουρκικής προσέγγισης φάνηκαν να συνδυάζονται με ανεπίσημες αναπαραστάσεις εκ μέρους συγκεκριμένων συνομιλητών, που έθεταν το ζήτημα μιας σταθερής σχέσης αντιπαράθεσης μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας και αμφισβητούσαν τη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα της ευρωπαϊκής πορείας της Τουρκίας (που επιπλέον εκείνη την περίοδο είχε αρχίσει να μπαίνει σε μια φάση στασιμότητας). Η φαινομενική συνεκτικότητα των δημόσιων πρακτικών και των επίσημων πολιτικών συνυπήρχε με εναλλακτικές ερμηνείες και «άρρητες» αναγνώσεις του ελληνικού εθνικισμού. Χαρακτηριστικά, οι ίδιες οι πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε μεγάλο βαθμό ερμηνευόταν στη βάση διπλωματικής και οικονομικής ισχυροποίησης της Ελλάδας και διατήρησης της θέσης ισχύος της πλειονότητας έναντι της μειονότητας. Πρακτικές όπως η αποζήτηση ευρωπαϊκών χρηματοδοτικών πόρων ή η ρητορεία περί «ανοιχτών οικονομικών συνόρων» φαινόταν να συγκροτούνται συμπληρωματικά και όχι αντιθετικά προς τις άρρητες ταξινομήσεις ενός ανταγωνιστικού εθνικισμού.

Ο διπλός λόγος, ή αλλιώς «δισημία» (Herzfeld, 1998) των τοπικών πολιτικών ελίτ μας οδηγεί στο να στοχαστούμε όχι μόνο πάνω στη συγκεκριμένη συγκυρία της

ελληνοτουρκικής προσέγγισης, αλλά και γενικότερα πάνω στις λεγόμενες «ευρωπαϊκές πολιτικές». Σε κάθε περίπτωση, οι πολιτικοί εκπρόσωποι αυτής της συνοριακής περιοχής -η οποία ιστορικά έφερε το βάρος της εξωτερικής πολιτικής και της ισχυρής συμβολικής και υλικής παρουσίας του κράτους και του ελληνικού εθνικισμού- αντιλαμβάνονταν τις υπερτοπικές πολιτικές των τελευταίων χρόνων μέσα από τη διαμεσολάβηση και τις ιεραρχίες του κράτους. Επιπλέον, οι ίδιοι αιτιολογούσαν (ηθικά) τις ιδεολογικές τους μετατοπίσεις στη βάση ακριβώς αντίστοιχων μετατοπίσεων του εθνικού κράτους. Με αυτή την έννοια, οι πρακτικές των τοπικών πολιτικών ελίτ ήταν προσαρμοσμένες σε αυτό που ερμήνευαν ως τη διττή στρατηγική του ίδιου του ελληνικού κράτους, το οποίο καλούταν να εκπληρώνει από τη μια τις κανονιστικές προϋποθέσεις ενός σύνθετου διεθνούς περιβάλλοντος, αλλά και από την άλλη να αναπαράγεται, υλικά και συμβολικά. Τέτοιες «οικείες» αναπαραστάσεις μιας «δισημικής» θέσης του εθνικού κράτους (Herzfeld, 1998, 2005) είναι ιδιαίτερα χρήσιμες στο βαθμό που επιτρέπουν τη σχετικοποίηση της εμβέλειας των κανονιστικών λόγων περί «Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης», ενώ ταυτόχρονα επικαιροποιούν το ρόλο του εθνικού κράτους και του εθνικισμού ως ενός ρευστού μεν, βασικού δε εννοιολογικού και πρακτικού πλαισίου για τη δράση των κοινωνικών υποκειμένων εν μέσω παγκόσμιων και ευρωπαϊκών πολιτικών.

6. Αναφορές

Ακαδημία Αθηνών (1994). *Η Ανάπτυξη της Θράκης. Προκλήσεις και Προοπτικές*. Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών.

Ανδρικοπούλου, Ε. (1994). Περιφερειακή Πολιτική στη Δεκαετία του 1980 και Προοπτικές. Στο: Π. Γετίμης, Γ. Καυκαλάς & Ν. Μαραβέγιας (επιμ.). *Αστική και Περιφερειακή Ανάπτυξη: Θεωρία – Ανάλυση και Πολιτική*. Αθήνα: Θεμέλιο, σσ. 347-383.

Baisnée, O. & Pasquier, R. (2007). *Européanisation et Sociétés Politiques Nationales*. In: O. Baisnée & R. Pasquier (eds.). *L'Europe telle qu'elle se Fait*. Paris: CNRS, pp. 7-32.

Dalègre, J. (1997). *La Thrace Grecque: Populations et Territoire*. Paris: L'Harmattan.

Herzfeld, M. (1998). *Η Ανθρωπολογία Μέσα από τον Καθρέφτη: Κριτική Εθνογραφία της Ελλάδας και της Ευρώπης*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Herzfeld, M. (2005). *Cultural Intimacy: Social Poetics in the Nation-State*. London: Routledge.

Κηπουρός, Χ. (1989.) *Δεν Θέλουμε η Θράκη να Γίνει Νέα Κύπρος*. Αθήνα: Πενταδάχτυλος-ΚΕ.ΜΙ.ΘΡΑ.

Κηπουρός, Χ. (1994). *Η Θράκη Θέλει Αγώνα*. Αθήνα: Γόρδιος.

Kolodny, E. (1982). *Samothrace sur Neckar: Des Migrants Grecs dans l'Agglomération de Stuttgart*. Aix en Provence : Institut de Recherches Méditerranéennes/ Centre d'Études de Géographie Méditerranéenne.

Παπαταξιάρχης, Ε. (2006). Το Καθεστώς της Διαφορετικότητας στην Ελληνική Κοινωνία: Υποθέσεις Εργασίας. Στο: Ε. Παπαταξιάρχης (επιμ.). *Περιπέτειες της Ετερότητας: Η Παραγωγή της Πολιτισμικής Διαφοράς στη Σημερινή Ελλάδα*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια, σσ. 407-469.

Paraskevoudou, Ch. (2001). *Interpreting Convergence in the European Union: Patterns of Collective Action, Social Learning and Europeanization*. Houndmills: Palgrave.

Πρακτικά Α' Παγκοσμίου Συνεδρίου Θρακών (1994). *Ο Απόδημος Ελληνισμός και η Πρόκληση της Θράκης*. Ξάνθη: Δήμοι Ξάνθης – Κομοτηνής - Αλεξανδρούπολης.

Πρακτικά Δ' Παγκοσμίου Συνεδρίου Θρακών (1999). *Δ' Παγκόσμιο Συνέδριο Θρακών, Πρακτικά*. Ενδοχώρα.

Tsarouhas, D. (2009). The Political Economy of Greek-Turkish Relations”, *Southeast European and Black Sea Studies*. 9 (1). p.pp. 39-57.

Τσιμπιρίδου, Φ. (1995). Η Εθνικιστική Ιδεολογία στις Συλλογικές Αναπαραστάσεις. Έμφυλοι Ρόλοι και Σεξουαλικότητα μέσα από το Λόγο των Πολιτιστικών Φορέων μιας Ακριτικής Πόλης. *Δίμη*. 8. σ.σ. 153-179.

Χαραλαμπίδης, Μ. (1997). *Εθνικά Ζητήματα*. Αθήνα: Γόρδιος.